

Από τα Ουράλια στα Ουράνια

ΕΛΕΝΗ ΧΑΤΖΙΜΙΧΑΗΛ

Από τα Ουράλια στα Ουράνια

Αληθινές ιστορίες σε καιρούς αθεΐας

Επιμέλεια έκδοσης:
Βασίλης Αργυριάδης

Ἐν πλῶ

© Ελένη Χατζημιχαήλ
και Εκδόσεις Έν πλῶ
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
www.facebook.com/enploeditions.gr

Α΄ έκδοση: Οκτώβριος 2017

ISBN: 978-960-619-004-9

Περιεχόμενα

Πρόλογος

~9~

Πρώτη τῆ τάξει

~15~

Θύμα... συμφωνίας

~51~

Ανάμεσα σε δυο σοπράνο

~79~

Ούτε τ' όνομά μου

~137~

«Εἰς ὧτα μή ἀκουόντων»

~181~

Από τα Ουράλια στα ουράνια

~229~

Άντί επιλόγου –

Ένα σπυρί λιβάνι από τον π. Γεώργιο Αντωνίου

~265~

Πρόλογος

Είναι ευλογία ν' αγγίζει κανείς βήματα αγίων, ν' αγιαστεί στη χάρη τους και να καθηλωθεί από τις ιστορίες του μαρτυρίου τους. Τούτο το ψηλάφισμα στα ίχνη των αδελφών ιεραποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου, των φωτιστών των Σλάβων, μα και των ως τώρα συνεχιστών τους, σύγχρονων πατέρων κι απλών καθημερινών ανθρώπων, κράτησε χρόνια. Χρόνια, γεμάτα εμπειρίες πνευματικές, ανάμεσα σ' ανθρώπους που ζουν τη ζωή των πρώτων χριστιανών. Μα και ανάμεσα σ' ανθρώπους που δε γνώρισαν ακόμα τον Χριστό, είτε από πείσμα, είτε από άγνοια, είτε από πολιτικές αγκυλώσεις, είτε από προκατάληψη. Τα έξι αυτά διηγήματα-ιστορίες, που θα μπορούσαν να ήταν δεκαέξι, εκατόν έξι ή χίλια έξι, είναι το πρώτο «περίσσευμα της καρδιάς» για να μιλήσει το στόμα. Είναι τόσες οι πορείες, τόσος ο ευλογημένος κόπος και τόση η θεία πρόνοια γι' αυτούς, που αδυνατούν τα λόγια ν' αποδώσουν τις μυστικές παρεμβάσεις που μεσολάβησαν μέχρι να μπορέσει η ψυχή να γνωρίσει την Αγάπη.

Θεωρώ τον εαυτό μου ευνοημένο που συμμετείχα σ' ένα ταπεινό μα και θεοφίλητο πρόγραμμα της ενορίας Παναγίας Ευαγγελίστριας στην Παλουριώτισσα της Λευκωσίας, με κύριο οραματιστή, οργανωτή και καθοδηγητή τον πρωτοπρεσβύτερο π. Γεώργιο Αντωνίου, προϊστάμενο του εν λόγω ναού.

Ξεκινήσαμε με ένθεο ζήλο, αρχές της δεκαετίας του '90, μια ομάδα ανθρώπων, με σκοπό να ενισχύσουμε, στο μέτρο του δυνατού, υλικά και πνευματικά, τις ανάγκες των εκκλησιών και των νέων εργατών του Ευαγγελίου, ύστερα από τις εκκλήσεις φίλων που ζητούσαν στήριξη. Ήταν η ώρα που χαλάρωναν οι περιορισμοί κι οι απαγορεύσεις στις χώρες τους κι η ανάγκη για πνευματικό και ποιμαντικό λόγο φαινόταν κάτι περισσότερο από απαραίτητος. Αφεθήκαμε στην αγάπη του Θεού να μας οδηγήσει εκεί που ποτέ δεν φανταστήκαμε. Δώσαμε πολλές διαλέξεις σε πανεπιστήμια, εκκλησίες, σε ενορίες και συνέδρια, ακούσαμε για μαρτυρίες και μαρτύρια, μοιράσαμε εκκλησιαστικό υλικό και γενικά ακούσαμε τους κραδασμούς και τον πόθο νέων ανθρώπων που διψούσαν λόγο Χριστού. Αυτές οι επισκέψεις συνεχίζονται ακόμα, του Θεού συνεργούντος, με μια ή και δυο οργανωμένες εξορμήσεις το χρόνο.

Παράλληλα άρχιζε ένα άλλο πρόγραμμα. Εκατοντάδες νέοι και νέες, από τις ενορίες και τα πανεπιστή-

μια που επισκεπτόμασταν, φιλοξενούνται και μαθητεύουν στις κατασκηνώσεις μας, κάθε καλοκαίρι, για να μπορέσουν να οργανώσουν τις δικές τους νεανικές δράσεις. Το ξάνοιγμα της καρδιάς των φιλοξενουμένων, στη νυχτερινή σιγαλιά της κατασκήνωσης, για το πώς γνώρισαν τον Χριστό κάτω από αντίξοες αλλά ευλογημένες συνθήκες, έδωσαν την αφορμή να καταγραφούν τούτες οι τόσο συναρπαστικές και αληθινές ιστορίες τους, προς πνευματικό όφελος πολλών και δόξαν Θεού.

Ευχαριστούμε τον π. Γεώργιο, όλη η ομάδα των συνεργατών του, γιατί μας έδωσε την ευκαιρία να ταξιδέψουμε στις χώρες τους (Πολωνία, Ρωσία, Λευκορωσία, Λιθουανία), να τους γνωρίσουμε από κοντά, να κουβεντιάσουμε μαζί τους και να καταγράψουμε κορυφαίες στιγμές της κλήσης και του αγώνα τους.

Αγνοήσαμε τις αποτρεπτικές θερμοκρασίες των -15β. και των -30β., συμβιβαστήκαμε με την απεραντοσύνη του χώρου, με το ατελείωτο άσπρο ή το ατελείωτο πράσινο, μοιραστήκαμε το λιτό τους φαγητό, το λειψό ψωμί, τα πρόχειρα μυστηριακά τους καταλύματα, κλάψαμε στη σύληση, στην οικειοποίηση, στην εξάφανιση λαμπρών εκκλησιαστικών κειμηλίων και ναών... μα πάνω απ' όλα ζήσαμε την υπέρβαση, τη θυσία και το θαύμα ανάμεσά τους. Μπήκαμε στα πανεπιστήμιά τους, στις θεολογικές, στις ιερατικές,

στα μοναστήρια, στις κατασκηνώσεις, στις ενορίες, στα σπίτια τους, παντού. Μιλήσαμε, ακούσαμε, ζήσαμε, μοιραστήκαμε, κλάψαμε, βοηθήσαμε, βοηθηθήκαμε. Βαφτίσαμε παιδιά και μεγάλους με θαυμαστό τρόπο, λειτουργηθήκαμε σε κατακόμβες, συμμεριστήκαμε τη χαρά της ανόρθωσής τους.

Οι ιστορίες που ακολουθούν αφορούν πραγματικά πρόσωπα, στα οποία δόθηκε μια μυθιστορηματική πλοκή. Τούτα τα πρόσωπα, μαζί με εκατοντάδες άλλα (γύρω στα 1.500), φιλοξενήθηκαν στις χριστιανικές κατασκηνώσεις της ενορίας στην Ποταμίτισσα, στα βουνά του Τροόδου κι έζησαν μαζί μας ένα γεμάτο πνευματικές εμπειρίες δεκαπενθήμερο ή εικοσαήμερο. Εκεί, μέσα στο ειδυλλιακό τοπίο, στη γαλήνη της νύχτας και της φλύαρης σιωπής, κάτω από τα αιωνόβια πεύκα και με απόηχους ζουζούνια και θροΐσματα, άνοιγαν οι καρδιές των «φιλοξενούμενων» φοιτητών ή φοιτητριών. Απλά, αυθόρμητα, ίσως και με κάποια δική μας παρότρυνση και... περιέργεια. Κι ακούστηκαν με δέος και συγκλονισμό οι κραδασμοί της καρδιάς τους. Ζούσαν και πρόσμεναν το θαύμα σαν μια καθημερινή, συνηθισμένη πράξη. Αστειευόντουσαν μα δεν απείχαν από την πραγματικότητα πως ήταν τριών, πέντε, οκτώ ετών ανάλογα με το πόσα χρόνια είχαν περάσει από την... καθυστερημένη βάφτισή τους. Μαθητεύσαμε κι εμείς στην απόλυτη αμεριμνη-

σία τους αφού το «Χριστῶ τῷ Θεῷ παραθώμεθα» ήταν βιωματική πράξη ζωής.

Το πρόγραμμα συνεχίζεται, συν Θεῷ, με λιγότερα πρόσωπα να συμμετέχουν μα με την ίδια ζέση. Κι εμείς ξαναγυρνούμε στις χώρες τους και τους καμαρώνουμε δοξολογώντας τον Λόγο που έκανε τον σπόρο εκατονταπλασίονα. Μερικοί έγιναν ιερείς, έκτισαν εκκλησίες, οργάνωσαν πνευματική κίνηση, κατασκηνώσεις, πνευματικά κέντρα. Όλοι ζητούν συμβουλή, στήριξη, επιβεβαίωση ότι καλά προχωρούν... Τρεις από αυτούς έγιναν Επίσκοποι. Από τις κοπέλες κάποιες ακολούθησαν την αγιογραφία, την εκκλησιαστική μουσική, τη μαρτυρία Χριστού στην οικογένεια, στη δουλειά, στην εκκλησιαστική δράση. Άλλοι πάλι, μαγεμένοι από τη γλώσσα μας, ακολούθησαν σπουδές εκμάθησής της στην Ελλάδα.

Τους ευχαριστώ που εμπιστεύτηκαν τους κραδασμούς της ψυχής τους σε μας κι ευχόμαστε ο Θεός να δώσει συνέχεια στην πνευματική τους προκοπή.

Ύστερα από τρεις δεκαετίες πορεία ανάμεσά τους, μόνο μια μικρή προσευχή εκφράζει τη χαρά και το δέος μπροστά στο μεγαλείο της αναστημένης τους πίστης.

«Ζητώ συγγνώμη, Θεέ μου, αν μπέρδεψα στα χρόνια τους πατέρες τους με τους αγίους σου, τα σλαβόπαιδα με τους αγγέλους σου και τις γυναίκες τους με

τη μάνα Παναγιά. Θέλω χρόνο να μιλώ γι' αυτούς σαν απλούς αδελφούς, θέλω πολλές καρδιές για να τους χωρέσω, μα θέλω περισσότερα γόνατα για να Σου μιλώ γι' αυτούς: τον Σβιάτοσλαβ, τον Βιτάλι, την Οξάνα, τη Ναταλία, την Αλεξάντρα, τον Αλέξανδρο, τον Σερκέι, την Αναστασία, τον Μαξίμ».

Ο Θεός να τους κραταιώνει. Μπορεί να μη βαδίσουμε «έως έσχατου τῆς γῆς», ακούσαμε και ζήσαμε όμως... μαρτυρημένη την ανάσταση από τα έσχατα της γῆς.

Ελένη Χατζημιχαήλ

Πρώτη τῆ τάξει

Βιαζόμουν να προλάβω το τρένο για το σπίτι. Τα πόδια μου, σαν του ελαφιού στη γρηγοράδα, βούλιαζαν στο χιόνι κι άφηναν τα χνάρια μου σαν μια ανήσυχη τρελή γραμμή. Ένιωθα τόσο χαρούμενος. Είχα πετύχει στις πιο δύσκολές μου εξετάσεις, αυτές που με ξενύχτησαν βράδια ολόκληρα κι έκαναν την καρδιά μου να κτυπά απανωτά ξεκούρδιστη παράξενο για την ηλικία μου. Ήθελα να το ανακοινώσω στη γιαγιά Σβιέτα μια ώρα γρηγορότερα. Αυτή με βοήθησε να προετοιμαστώ, αυτή μου υπέδειξε μερικά πιθανά θέματα εξέτασης κι αυτή μ' ενθάρρυνε να 'χω καλή ψυχολογία.

Είναι κάτι πρακτικές που απαιτούνται από τα σχολεία μας να τις κατέχεις, μα που κανείς, ποτέ, δεν το θεωρεί απαραίτητο μα και αναγκαίο να εξασκήσει σ' αυτές τους εξεταζόμενους. Εγώ, όμως, ήμουν πολύ ευνοημένος, γιατί στο περιβάλλον μου και ήξεραν και ήθελαν και μπορούσαν να με προετοιμάσουν κατάλληλα.

Ιδιαίτερα η γιαγιά Σβιέτα που ήταν μια πολύ δυναμική κι έξυπνη γυναίκα, μια επιστήμονας που ξεπέρασε τα όρια της πόλης και της χώρας μας, φαινόμενο στα θέματα χημείας. Τ' όνομά της φιγουράριζε συχνά σ' όλα τα επιστημονικά περιοδικά. Εκείνο όμως που ξεχώριζε και δε χόρταινα να την καμαρώνω ήταν η παρουσία της στην παρέλαση για την εθνική μας γιορτή στις 3 Ιουλίου.

Ήταν η δεύτερη τη τάξει σ' όλη αυτή τη φιέστα των ξεχωριστών προσωπικοτήτων στην παρέλαση. Αγέρωχη, φιλόλιγνη με κορμί στητό, με στολή στρατιωτική που την κοσμούσαν λογής-λογής παράσημα: ανδρείας, ευρεσιτεχνίας, αξιοσύνης, έρευνας και καινοτομίας κι άλλα που δεν τα ξέρω. Ήταν κόσμημα και ανθρώπινο πρότυπο στη στρατιωτική παρέλαση, μπροστά σε τόσους επίσημους δικούς μας και ξένους. Κι εγώ από μωρό πήγαινα να τη δω, να τη χειροκροτήσω, να την καμαρώσω, να πω σ' όλους πως αυτή ήταν η γιαγιά μου. Κρατώντας τη σημαιούλα μου, έμαθα να τη χαιρετώ στρατιωτικά, μ' όποιο καιρό, βροχή ή λιακάδα.

Τούτη τη γιαγιά λοιπόν έτρεχα ν' ανταμώσω με τόση ανυπομονησία κι ενθουσιασμό. Κι αν μπορούσα, θα της κρεμούσα ακόμα ένα μετάλλιο, «της άξιας γιαγιάς», που ξέρει να βοηθά τα εγγόνια της σ' ό,τι τη χρειαστούν. Μια σοφή γιαγιά, μια κινούμενη εγκυκλοπαίδεια, μια αγέραστη δασκάλα, που αμφιβάλλω αν

υπάρχει ὁμοιά της σ' ὅλη τη χώρα. Εἶχα πατήσει κιό-
λας τα 16 κι ἄρχισα να σκέφτομαι το μέλλον. Η αγά-
πη της γιαγιάς για τη χημεία με εἶχε επηρεάσει πολύ,
μόνο που δε θα μπορούσα να γίνω ποτέ σαν αυτή.
Όταν κάποιος πατήσει πρώτος το πόδι στο φεγγάρι,
ὅλοι οι ἐπόμενοι θα ἔναι... ἀπλοί επισκέπτες.

Αυτὴ εἶχε αφιερώσει τη ζωὴ της ολόκληρη για την
προστασία των ἀνθρώπων, για τη λύση δύσκολων κι
ἀλυτων προβλημάτων και για τη βελτίωση της ζωῆς
μας. Πολλές φορές ἔλειπε βδομάδες για συνέδρια,
σεμινάρια και διασκέψεις, και, ὅταν γύριζε, νόμιζες
πως ἦταν χρόνια νεώτερη, τόσο τη γέμιζε τούτη η ἔξο-
δος κι η ἀναγνώριση, η προσφορά, η κατάθεση γνώσης
και πείρας.

Τέτοια ολοκληρωτικὴ ἀφοσίωση δεν μπορῶ να την
ἔχω ποτέ ἐγώ, ἓνα κακέκτυπό της θα εἶμαι, θαρρῶ.
Αλλά οὔτε και θα μπορούσα να εἶμαι συνέχεια ἐκεῖνος
ο φοιτητὴς που ἀπλά θα ἦταν το ἐγγόνι της μεγάλης
γιαγιάς... Θα ἔταν ἓνα συνεχόμενο ἀγχος αὐτό, για να
εἶμαι ἀντάξιός της ἢ τουλάχιστον να μην την ἐκθέτω.
Ἔτσι, μάλλον ἔστρεψα την προσοχή μου προς τα ενδια-
φέροντα, τις ἐνασχολήσεις και τα ἐπαγγέλματα των
γονιών μου. Η μητέρα μου ἦταν μια ἀφοσιωμένη καθη-
γήτρια σε κολέγιο για φιλοσοφία κι ο πατέρας μου ἀρι-
στος καθηγητὴς σε Πανεπιστήμιο για την ἀγγλικὴ φιλο-
λογία. Δεν ξέρω πιο ἀπ' τα δύο θ' ἀκολουθούσα ἀλλά

προς τα κει έκλινα. Οι ξένες γλώσσες άρχισαν να γίνονται όλο και πιο περιζήτητες στη χώρα μας.

Δυστυχώς, όλη η βιασύνη μου να βρεθώ το γρηγορότερο στο σπίτι κι όλη η χαρά μου για ν' ανταμωθώ με τη γιαγιά μετατράπηκαν σε μια αφάνταστη ταλαιπωρία. Χάλασε το τρένο, που σπάνια το παθαίνει, αλλάξαμε γραμμή, μας άφησε μακριά, πήραμε το λεωφορείο, υπήρχε κομμένος δρόμος και τελικά αρκετό μέρος της διαδρομής έπρεπε να το κάνω με τα πόδια. Και δεν έφταναν όλα αυτά, έπιασε κι ένα χιονόνερο μες στην ομίχλη, που έσβησε και τα σημάδια στους δρόμους. Πεζοδρόμια, δρόμοι και παρτέρια γίνανε ένα, τίποτα δεν έβλεπες μπροστά σου. Περιπατούσες κουκουλωμένος σαν να 'χες αυτόματο πιλότο.

Μπήκα σ' ένα υπόστεγο, για να προστατευθώ για λίγο από τούτο το ξέσπασμα του καιρού, του τόσο οικείου στα μέρη μας. Δεν είχα βρεθεί ποτέ σε τούτη τη γεμάτη ξεφυλλισμένα δέντρα, παγωμένη γειτονιά και σίγουρα θα 'πρεπε να ρωτήσω για το ποια πορεία ήταν η συντομότερη ν' ακολουθήσω για την επιστροφή. Στο υπόστεγο στριμώχτηκαν άλλα 5-6 άτομα, που τράβηξαν την προσοχή μου κάνοντάς μου ιδιαίτερη εντύπωση. Ήταν τρεις μανούλες, τρεις νέες και καλοντυμένες μανούλες μ' ασπροντυμένα παιδιά, με λευκή, δαντελένια μαντίλα, όμορφα ριγμένη στο κεφάλι κι απλωμένη ως τους ώμους. Τέτοια μέρα παγερή, το

γούνινο καπέλο, ἡ τσάπκα, ἦταν ἀπαραίτητη – φαίνε-
ται πως τὴν εἶχαν κάτω ἀπὸ τὸ μαντίλι. Μόλις χαλά-
ρωσε ὁ καιρὸς κι ἓνα σημάδι ἀνάπαυλας ἀπλώθηκε
στον γκρι ουρανό, ὀρμησαν οἱ περισσότεροι στο
διπλανὸ κτίριο, που φαίνεται πως ἦταν ἐκκλησία. Εἰγώ
ποτέ δεν εἶχα πάει κι οὔτε ἤξερα τι κάνουν ἐκεῖ μέσα.
Ἦξερα μόνο πως κάτι... ξεροκέφαλες, γερασμένες
κυρίες με παράξενες ιδέες και ντύσιμο βρίσκονταν
ἐκεῖ, ἴσως και παράνομα, υπονομεύοντας τὸ κράτος.
Αὐτὸ τὸ τελευταῖο τὸ εἶχαμε πιστέψει τόσο στο σχο-
λεῖο, που ἀποφεύγαμε ἀκόμα και νὰ περνοῦμε ἀπ’
ἐκεῖ μπας και παρεξηγηθούμε. Και τώρα, χωρὶς νὰ το
καταλάβω, ἤμουν ἤδη στὴν αὐλὴ μιᾶς τέτοιας ἐκκλη-
σίας. Λες νὰ με εἶδε κανεῖς; Κι ὄχι για τίποτε ἄλλο, μα
ἀντὶ χαρά που ἔταξα στὴ γιαγιά, θὰ τῆς προξενούσα
πόνο. Γιατί θ’ ἀρχιζαν οἱ ἀνακρίσεις, τὰ πῶς και τὰ
γιατί...

Ὅχι, ὄχι, ἔπρεπε νὰ εἶχα φύγει τὸ γρηγορότερο. Ἄσε
που κινδύνευαν κι οἱ θέσεις τῶν γονιῶν μου... Φοβερό!
Μ’ ἔπιασε μιὰ ἀμηχανία κι ἓνα σφίξιμο, που νόμιζα
πως ὅλοι κι ὅλα με ἤξεραν, με φωτογράφιζαν, με
κατέγραφαν και θὰ με μαρτυρούσαν στους δικούς
μου... Κι ὕστερα, ἀντὶ νὰ τραβήξω στὴν ἀντίθετη
κατεύθυνση, μπήκα σαν μαγνητισμένος, δειλά-δειλά,
σαν κλέφτης στὴν ἐκκλησία. Θεὸς ἀπὸ περιέργεια, θεὸς
ἀπὸ πείσμα ἢ ἀπὸ ἀντίδραση στ’ ἀπαγορευμένο, ἡ

ουσία ήταν η ίδια. Βρισκόμουν ξένος στους ξένους, σε ξένο περιβάλλον, απορώντας με τον εαυτό μου για το τόλμημα.

Κανένας δε γύρισε να με δει και κανένας δεν έδειξε να ενοχλείται που μπήκα. Όλοι ήταν μαζεμένοι γύρω από μια μικρή πισίνα, ντυμένοι στ' άσπρα. Κρατώντας ένα κερύ επαναλάμβαναν τα λόγια του ιερέα με μια προσήλωση μοναδική. Εκεί ήταν και τ' ασπροντυμένα παιδιά που συνάντησα πριν στο υπόστεγο του δρόμου με τις μαμάδες τους. Η γαλήνη κι η σοβαρότητά τους έκανε όλους... προσηλωμένους στον στόχο τους. Η μουσική που ακουγόταν ήταν τόσο πρωτόγνωρη για μένα! Απαλή, μυστική κι υποβλητική που καταλάγιαζε τους θορύβους της καθημερινότητας. Μα κι οι άνθρωποι χαρούμενοι έβαλλαν όλοι μαζί σαν μια πολύφωνη, καλοδουλεμένη χορωδία: «Όσοι εις Χριστόν έβαπτίσθητε, Χριστόν ένεδύσασθε, άλληλούια». Κι ύστερα... «έφωτίσθης, έμυρώθης, ήγιάσθης». Προσωπικά, αγαπητικά, άμεσα λόγια, π' άγγιζαν τον καθένα θεραπευτικά.

Τίποτα σ' όλη την πορεία δεν άκουσα εναντίον του καθεστώτος, όσο κι αν το προσπάθησα. Ήθελα να 'χα ένα άλλοθι, αν με μαρτυρούσε κανείς για τούτη την παρουσία μου. Να έλεγα πως κατέγραφα κάτι ύποπτο εναντίον τους. Τίποτα ύποπτο, τίποτα πονηρό όμως. Ίσα-ίσα που ο ιερέας τους μίλησε για αγάπη,

για μετάνοια, για συγχώρεση ακόμα και σ' αυτούς που μας πονούν... Μίλησε ακόμα για κατανόηση και για θυσία προκειμένου να σωθεί μια ψυχή. Κι όλη η εικονογραφία στους τοίχους έστελλε στην ψυχή μια γαλήνη κι από τον θόλο ψηλά λες και κάποιος με τραβούσε προς τα πάνω, μου έγνεφε, θαρρούσα, άσε που νόμιζα πως μου χαμογελούσε κιόλας.

Άρχισα να αμφιβάλλω γι' αυτό που ήξερα. Καθόλου ξεροκέφαλους δεν είδα και η πισίνα είχε γεμίσει με νιάτα, όλο ομορφιά, χαρά και χρώμα. Την ώρα που έφευγα, μπήκαν όλοι στη σειρά κι έπαιρναν κάτι με το κουτάλι μέσα από ένα ψηλό μεταλλικό δοχείο· Θεία Κοινωνία, άκουσα πως ήταν... Σταύρωσαν τα χέρια στο στήθος κι ήταν μια πομπή αλλόκοτη, με πρόσωπα σιωπηλά, αστραφτερά κι όλο χαμόγελο, σαν να 'χαν φτερά, σαν να 'ταν αλλού... άλλοι άνθρωποι.

Γύρισα όπως-όπως στο σπίτι και είχα χίλια δικαιολογητικά για να καλύψω την αργοπορία μου. Είπα για τρένα, λεωφορεία, χιονοθύελλες, έργα στον δρόμο, πεζοπορία, μα ούτε λέξη για το παράξενο συναίσθημά μου στην εκκλησία. Είπα στη μητέρα για τη χαρά μου στις εξετάσεις, κουβέντιασα με τον πατέρα για την πιθανή τελική επιτυχία μου και κλείστηκα στο δωμάτιό μου βιαστικά σαν κυνηγημένος. Κανείς δεν ανησυχούσε γι' αυτό, μάλλον με παρότρυναν κι εκείνοι να αποτραβηχτώ στο δωμάτιό μου για να ξεκουραστώ.